

Рајко Ч. Петровић*
Институт за европске студије – Београд

ПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И ПОРТУГАЛИЈЕ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Сажетак

Предмет истраживања овог рада јесу политички односи између две географски удаљене земаље Србије и Португалије, на почетку 21. века, односно у прецизно дефинисаном временском периоду од 2001. до 2022. године. Полазна претпоставка јесте да Србија и Португалија, упркос чињеници да су званичне дипломатске односе успоставиле још крајем 19. века, данас немају довољно развијене политичке везе, превасходно због обостраног недостатка интереса за њихово развијање. Циљеви истраживања усмерени су ка испитивању степена развоја и квалитета политичких односа две земље субјективних и објективних препрека за њихово остваривање, али и перспектива и могућности за њихово подизање на виши ниво у будућности. Резултати истраживања потврдили су полазну хипотезу, доприносећи истовремено изучавању односа Србије и Португалије у смислу систематизације и дескрипције до сада постигнутог у тој области. Закључак који се намеће јесте да се, због односа Португалије према питању независности тзв. Косова, односи ове земље са Србијом тешко могу оценити као добри, као и да се у будуће могу очекивати ограничени помаци у оквирима економске сарадње између двеју земаља у контексту наставка евроинтеграционих процеса у Србији, али не и у области политичких односа. Током истраживања користили смо се историјском методом, методом студије случаја, методом анализе и компаративном методом.

* rajko.petrovic@ies.rs

Кључне речи: Србија, Португалија, политика, евроинтеграције, Косово и Метохија, 21. век.

УМЕСТО УВОДА: НАСТАНАК И РАЗВОЈ ОДНОСА ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И ПОРТУГАЛИЈЕ У 19. И 20. ВЕКУ

Упркос географској удаљености од преко 3.000 километара, различитом цивилизацијском коду (словенско-византијско-православни у случају Србије и романско-римокатолички у случају Португалије), дипломатски односи између Србије и Португалије навршили су 2022. године пуних 140 година. Обе стране, наиме, сагласне су у томе да су међусобни дипломатски односи започети 10/22. марта 1882. године када је српски краљ Милан Обреновић упутио писмо португалском краљу Луишу I (*Luis I*) у коме га обавештава да су велике силе на Берлинском конгресу 1878. године признале Србију као независну државу, те да је иста четири године касније уздигнута у ранг краљевине. Интересантно је да краљ Милан португалског краља ословљава и више него срдечно са „мој брате“, но за нас је свакако важнији податак да је српски краљ изразио жељу да Србија и Португалија успоставе и негују срдечне односе у будућности. Краљ Луиш I и више него срдечно примио ово писмо, те је одлучио да преко свог заступника виконта Валмора (*Le Vicomte de Valmór*) краљу Милану уручи престижно одликовање (*Ordem Militar de São Bento de Avis*). Са друге стране, 1884. године пуковник и маршал српског Двора Константин Јанковић уручио је у име краља Милана Орден Белог орла краљу Луишу I. Премда је краљ Александар Обреновић разменио шест писама са новим португалским краљем Карлошом (*Carlos*), значајнијих односа између двају краљевстава није било (Стојић 2020, 159–160).

Краљ Петар I Карађорђевић је по ступању на српски престо након Мајског преврата 1903. године писмом обавестио португалског краља дом Карлоша о томе да је у Србији дошло до смене власти (не помињући ни словом крвави пир током преврата), да је он дошао на упражњен престо по основу историјских заслуга његових предака, те изразио жељу да се добри односи Србије и Португалије побољшају у будућности. Ова година је, када је реч о српско-португалским односима, била далеко важнија због тога што те године Србија отвара дипломатско-конзуларно представништво у Лисабону, а које је поверено руском дипломати Дмитрију Александровичу Лаксману

(Дмитриј Александрович Лаксман) и које је седам година касније уздигнуто у почасни генерални конзулат. Након што је Португалском револуцијом 1910. године први пут у историји проглашена Република Португалија односи између Краљевине Србије и исте наставили су да се развијају на уобичајен начин, без икаквих идеолошких мимоилажења као препрека. Ни Први светски рат није донео неке значајније измене у том смислу, с тим што 1916. године уласком Португалије у рат на страни сила Антанте она и Србија званично постају ратне савезнице. Почасни конзулат Краљевине Србије у Лисабону је 1917. године уздигнут на ниво посланства, где наредне године први опуномоћени посланик постаје Драгомир Стевановић (Стојић 2020, 161–163). Португалска научна и стручна јавност је, међутим, дуго времена узимала 19. октобар 1917. године као датум почетка дипломатских односа двају земаља, везујући исте за ратно савезништво у доба Првог светског рата (Schulz 1972, 35). Заједничким напорима српских и португалских историчара, али и власти, међутим, таква слика је измењена и у нама далекој атлантској земљи (Antic 2017).

Новонастала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је, услед спровођења мера штедње, 1920. године укинула посланство у Лисабону и све његове послове пренела на посланство у Мадриду, где је Анте Тресић-Павичић, поред Шпаније, добио ингеренције и над Португалијом. Премда тадашњи португалски председник Антонио Жозе де Алмеида (*António José de Almeida*) није лично присуствовао венчању краља Александра Карађорђевића и краљице Марије 1922. године, то је у његово име учинио специјални опуномоћеник Мартињо Тешајра (*Martinho Teixeira*), што је био знак међусобног уважавања двеју земаља. Занимљиво је и то да је две године касније нови португалски председник Мануел Тешајра Гомеш (*Manuel Teixeira Gomes*) честитао краљу Александру рођење његовог сина и престолонаследника Петра ословљавајући „витешког краља“ речима „драги“ и „пријатељу“. Односи двају земаља, ипак, нису значајније развијани, превасходно јер су обе у међуратном раздобљу пролазиле кроз веома турбуленте и крајње нестабилне и неизвесне историјске епизоде (Стојић 2020, 163–165).

Због сложених геополитичких околности на европском континенту оличених у успону нацистичке Немачке и фашистичке Италије, те пораза британско-француске коалиције, Португалија је због свог геостратешког положаја добила на значају и као таква постала важна и за Краљевину Југославију. С тим у вези, Краљевина Југославија формирала је посебну краљевску мисију за обављање

дипломатских послова у Лисабону на чије чело 10. фебруара 1941. године долази Славко Којић. До избијања Другог светског рата Португалија шаље у Београд једног свог дипломатског представника са циљем да испита могућности економске сарадње између двеју земаља. Током ратних година Лисабон је постао важан град за југословенску владу у егзилу јер је представљао место одакле су бројне југословенске избеглице одлазиле ка Сједињеним Америчким Државама, али и град преко кога је набављана хуманитарна помоћ за југословенске заробљенике у Немачкој и Италији (Carvalho 2012, 13–15). Интересантан је податак да је посланство у Лисабону било прво које су југословенски комунисти преузели већ 1945. године и којим су несметано управљали све до 1948. године када, из разумљивих идеолошких и геополитичких разлога, долази до његовог гашења. Још занимљивије је то да је у посматраном периоду југословенско посланство у Лисабону пружало важну подршку португалским комунистима који су били опозиција Салазарове (*António de Oliveira Salazar*) Нове државе¹ (Karvalju 2003, 18–44). Услед хладноратовске блоковске поделе и непомирљивих идеолошких разлика између Титове Југославије и Салазарове Португалије (сличне разликама са Франковом Шпанијом), дипломатски односи између двеју земаља обновљени су тек 11. априла 1974. године уочи Каранфилске револуције².

Португалија је, као земља чланица Европске економске заједнице и НАТО, дакле као земља у потпуности интегрисана у евроатлантске интеграционе процесе, била међу земљама које су подржале распад социјалистичке Југославије супротан интересима

¹ Нова држава (*Estado Novo*) била је ултранационалистичка, ултраримокатоличка и колонијалистичка португалска држава која је трајала од 1933. до 1974. године са Антониом Салазаром на челу. Реч је о репресивном и диктаторском режиму који је гушио политичке и грађанске слободе, потирао демократске напоре земље постигнуте током Португалске револуције 1910. године, те који је фаворизовао друштвену и политичку кохезију, идеал прекоокеанске португалске домовине и очување јавног реда и морала заснованог на вери и патријархалном културолошком обрасцу. Критичари Нове државе је неретко описују и као фашистичку земљу којом се „управљало са катедре“, алудирајући на Салазарову професуру пре бављења политиком (Pais de Sousa 2013, 1).

² Каранфилска револуција (*Revolução dos Cravos*) била је заправо војни пуч који су официри незадовољни владавином последњег председника Нове државе Марсела Каетана (*Marcello Caetano*) извели, уз подршку огромног броја грађана, 25. априла 1974. године. Тиме је окончана диктатура и започет процес демократизације и либерализације Португалије (Secco 2013, 366).

Србије и српског народа. Португалија је учествовала и у НАТО бомбардовању Савезне Републике Југославије, те је у склопу мировних мисија на Косову и Метохији слала своје војнике. У вези са бомбардовањем наше земље званични Београд је 28. априла 1999. године упутио званични захтев Међународном суду правде да се против Португалије предузму одговарајуће мере због кршења обавезе о неупотреби силе против друге међународно признате државе (Etinski 1999, 1–14).

ПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И ПОРТУГАЛИЈЕ У 21. ВЕКУ

Србија и Португалија никада нису успеле да успоставе тешњу, стратешку и дугорочнију сарадњу, чак ни у време 21. века када је она додатно олакшана захваљујући развоју информационих и других технологија и када је свет уистину постао „глобално село“. Две земље деле бројне заједничке политичке вредности попут опредељења ка чланству у Европској унији, либералне демократије, плурализма, мултикултурализма, владавине права и других. Везују их и слична политичка искуства током друге половине 20. века, с обзиром да су и Србија и Португалија прошле искуство диктатуре, а потом биле принуђене да се отисну неизвесним, али нужним путевима транзиције и демократизације. Португалска прича је свакако успешнија од српске у том смислу, с обзиром да је Португалија још 1986. године постала пуноправна чланица Европске уније, те у потпуности изграђена либерална демократска држава. Чињеница да је Португалија била једна од земаља оснивача НАТО пакта 1949. године, а да је Србија са истим била у рату 1999. године (те је тешко очекивати да ће икада постати његова чланица) говори о дугорочном удаљавању две земље у сфери безбедносне архитектуре.

Сусрети политичких представника двеју земаља у последњих 20-ак година ипак не изостају, што говори у прилог томе да Србија и Португалија имају теме које их повезују и за које постоји простор за унапређење. Тако је председник Савезне Републике Југославије Слободан Милошевић 1997. године угостио португалског министра спољних послова Жаиме Жозеа Матуша Гаму (*Jaime José Matos Gama*) како би разговарали о могућностима јачања билатералних односа између двеју земаља (Танјуг 1997). Пет година касније исти португалски министар спољних послова посетио је нашу земљу у

потпуно другим околностима и потпуно другачијим поводом, односно у својству представника Организације за безбедност и сарадњу са циљем учешћа у процесу стабилизације прилика на простору Косова и Метохије (OSCE 2002). Новембра 2003. године председник Србије и Црне Горе Светозар Маровић начинио је историјску посету Португалији током које су две земље потписале споразум о сукцесији билатералних споразума, са посебним акцентом на јачању сарадње у области привреде, информационих технологија и туризма. Био је то први највиши државник из Београда који је боравио у званичној посети Лисабону још од 1982. године када је Португалију посетио тадашњи председник Председништва СФРЈ Сергеј Крајгер. Током те посете, заједно са министром спољних послова Гораном Свилановићем, Маровић је имао прилику да разговара са самим врхом португалске државе – председником републике Жоржем Сампајом (*Jorge Sampaio*), премијером Жозеом Мануелом Дураом Барозом (*José Manuel Durão Barroso*) и председником скупштине Жоаом Бошком Мотом Амаралом (*João Bosco Mota Amaral*) (*Večernje novosti* 2003). Две године касније португалски министар одбране Луиш Амаду (*Luis Amado*) посетио је Београд где је са својим колегом Првославом Давинићем разговарао о могућностима унапређења безбедносне сарадње између Србије и Португалије. Исти човек, али у својству министра спољних послова, 2007. године је у име Владе Републике Португалије подржао настојање Србије да постане пуноправна чланица Европске уније. Управо зато је 16. јула 2007. године уследила посета премијера Србије Војислава Коштунице Лисабону током које је покушао да тамошњој јавности предочи са каквим проблемима и изазовима се српске власти суочавају када је реч о истовременим евроинтеграцијама и настојањима да се Косово и Метохија сачувају као саставни део Србије (Haziraj 2007). Била је то, ипак, више него драгоценца прилика да српски премијер разговара са португалским колегом Жозеом Сократешом (*José Sócrates*), председником републике Анибалом Кавакуом Силвом (*Aníbal Cavaco Silva*) и председником скупштине Жајмеом Гамом (*Jaime Gama*). Треба истаћи да и то да је 2007. године Душко Лопандић постао први амбасадор Републике Србије (дакле, земље под именом Србија) у Лисабону (da Oliveira 2010, 468). Португалски министар Луиш Амаду састао се 25. новембра 2008. године са српским колегом Вуком Јеремићем у Београду где су разговарали о проблемима везаним за мисију Еулекс на Косову и Метохији, као и о Споразуму о стабилизацији и придруживању који

је Србија у то време потписала (B92 2008). Контакти на највишем нивоу између двеју земаља задржани су и 2009. године, па је тако српски премијер Мирко Цветковић 22. јуна те године угостио председника португалске скупштине Жајмеа Гаму разговарајући са њим о евроинтеграцијама, визној либерализацији и јачању економске сарадње (The Government of the Republic of Serbia 2009). У том смислу, изузетна је била и 2011. година током које је најпре португалски министар спољних послова Луиш Амаду посетио Србију, док су потом Вук Јеремић и Мирко Цветковић посетили Португалију. Цветковић је том приликом са португалским премијером Педром Пасошом Коелњом (*Pedro Passos Coelho*) констатовао да су односи двеју земаља веома добри, али и да постоји много простора за унапређење економске сарадње (RTS 2011). Коначно, председник Србије Борис Тадић посетио је Португалију 2012. године сусревши се са португалским колегом Анибалом Кавакуом Силвом, где су се двојица државника сложила у томе да су политички и дипломатски односи између Србије и Португалије добри, али да морају бити више употребљени у сврху развоја привредне сарадње (Blic 2012).

Након промене власти у Србији 2012. године није дошло до битнијих промена по питању политичких и дипломатских односа са Португалијом. Министар спољних послова Србије Иван Мркић посетио је Португалију 17. јуна 2013. године, а главне теме разговора са португалским руководством биле су ситуација на Косову и Метохији и евроинтеграције Србије (Ambasada Republike Srbije Lisabon– Republika Portugalija 2013). Две године касније посету је узвратио португалски министар спољних послова Руи Машете (*Rui Machete*) који је током сусрета са председником Народне скупштине Републике Србије Мајом Гојковић истакао да су односи између Србије и Португалије традиционално веома добри, те поздравио тадашње председавање Србије ОЕБС-ом (Народна скупштина Републике Србије 2018). Председник Србије Томислав Николић јануара 2017. године реализовао је дводневну посету Португалији током које се састао са португалским премијером Антониом Коштом (*António Costa*), председником републике Марселом Ребелом де Созом (*Marcelo Rebelo de Sousa*) и председником португалског парламента Едуардом Феруом Родригешом (*Eduardo Ferro Rodrigues*) разговарајући о могућностима и потребама унапређења економске сарадње, евроинтеграцијама Србије, истовремено изражавајући наду да би Португалија могла да промени свој став о подршци тзв.

Косову за улазак у Унеско (Политика 2017). Ивица Дачић је у својству министра спољних послова посетио Лисабон априла 2018. године, а новембра исте године званичну посету Португалији реализовала је и премијерка Ана Брнабић саставши се том приликом са португалским колегом Антониом Коштом. Коначно, португалски министар спољних послова Жоао Гомеш Кравињу (*João Gomes Cravinho*) посетио је Србију децембра 2022. године и том приликом разговарао са председником Александром Вучићем и министром спољних послова Ивицом Дачићем о актуелним темама попут ситуације на Косову и Метохији и евроинтеграција, где је председник Вучић искористио прилику да понови његов отворени позив португалском председнику Марселу Ребелу де Созида посети Србију и на тај начин да додатни импулс наставку развоја билатералних и економских односа између двеју земаља (РТВ 2022).

Тренутно је на снази 11 уговора потписаних између Србије и Португалије од којих су најзначајнији Споразум о сарадњи између Републике Србије и Републике Португалије у области одбране, Споразум између Републике Србије и Републике Португалије о запошљавању чланова породице дипломатско конзуларног особља, Споразум између Републике Србије и Републике Португалије о узајамном подстицању и заштити улагања, Меморандум о разумевању између Министарства животне средине, рударства и просторног планирања Републике Србије и Министарства животне средине и просторног планирања Републике Португалије и други (Република Србија Министарство спољних послова 2021).

ОДНОС ПОРТУГАЛИЈЕ ПРЕМА ПУТУ СРБИЈЕ КА ПУНОПРАВНОМ ЧЛАНСТВУ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Спољнополитички приоритет Србије у последњих 20-ак година је добијање статуса пуноправне чланице у Европској унији. У том смислу, за нашу земљу је од изузетног значаја да је државе чланице Европске уније подржавају у тој намери, те да притом не постављају пред њу теже предприступне захтеве и услове. Португалија не спада међу инајутицајније земље Уније, али се њен глас у различитим европским институцијама подједнако важи као и гласови свих осталих чланица и у том смислу њена подршка или одсуство подршке Србији на евроинтеграционом путу свакако имају важност. Још 2007. године када су евроинтеграције у Србији

тек добијале на замаху, Луиш Амаду поручивао је са места шефа дипломатије Португалије која је у то време председавала Европском унијом (друга половина 2007. године) да ће Португалија посветити велику пажњу приближавању Србије Европској унији. „Португалија жели да помогне Србији у наставку преговора о стабилизацији и придруживању ЕУ и имплементацији визног режима, а Европска унија има обавезу да сагледа проблеме у Србији и развија односе са њом“ – поручио је тада Амаду (*Glas Amerike* 2007). У годинама које су уследиле португалска подршка евроинтеграцијама Србије била је континуирана и недвосмислена. Тако је министар спољних послова Португалије Пауло Портас (*Paulo Portas*) током посете Београду 15. јануара 2012. године поручио следеће: „Португалија није имала сумње у вези с кандидатуром Србије. Да је само до Португалије зависило на децембарском самиту (ЕУ) доношење одлуке о статусу кандидата за Србију, читава би ствар око препоруке Европске комисије била већ решена (...) Нема Европске уније без Балкана и нема Балкана без Србије“ (*RTV* 2012). Током радне посете португалском парламенту 2015. године тадашња министарка без портфеља задужена за европске интеграције Јадранка Јоксимовић уверила се у расположење чланова истог да дају подршку Србији на путу евроинтеграција. „Португалија је земља која нас принципијелно од почетка подржава на европском путу. Немамо никаквих отворених питања, напротив, све је на нивоу добрих билатералних односа и сарадње, али има простора за унапређење“ – био је закључак Јоксимовићеве након посете Лисабону (*RTS* 2015).

Ништа се битно у ставовима португалског руководства по питању даљих евроинтеграција Србије није променило ни након што је Португалија поново постала председавајућа земља Европске уније 1. јануара 2021. године. Тако је у разговору министарке Јоксимовић са португалском амбасадорком у Београду Маријом да Силва Пином (*Maria da Silva Pina*) 14. јануара 2021. године закључено да ће португалско председавање Европском унијом обележити дигитална и зелена агенда које морају постати део свакодневнице и на Западном Балкану, али је и пренета порука званичног Лисабона да је Португалија увек била присталица политике проширења Уније, а посебно када је реч о приступању Србије истој (*European Western Balkans* 2021). Коначно, исто је констатовано и током посете португалског министра спољних послова Жоаоа Гомеша Кравиња Београду децембра 2022. године када је, разговарајући са српским председником Александром Вучићем и министром

спољних послова Ивицом Дачићем, поручио да Србија треба да буде део Европске уније, те да на том путу Србија у Португалији има пријатеља (Euronews 2022).

ОДНОС ПОРТУГАЛИЈЕ ПРЕМА КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКОМ ПИТАЊУ

Португалија је, као пуноправна чланица НАТО пакта, учествовала у агресији те алијансе над Савезном Републиком Југославијом од 24. марта до 10. јуна 1999. године. То је чињеница која ће, нажалост, остати уписана на најмрачније странице у историји односа Србије и Португалије, где наша земља од званичног Лисабона, баш као ни од осталих учесника нелегитимне и нелегалне агресије на њу, никада није добила извињење нити било какав вид ратне репарације. Истини за вољу, међутим, треба поменути један податак који се ретко може чути у домаћој јавности. Наиме, већ 29. марта 1999. године Португалија се придружила напорима Грчке и Италије да се што пре започну мировни преговори око дефинисања будућности Косова и Метохије. Тадашњи португалски премијер Антонио Гутереш (*António Guterres*) истакао је да ће НАТО снаге увек имати савезника у Португалији када је реч о спречавању хуманитарне катастрофе, али је додао и да у случају Косова и Метохије треба искористити сваку прилику за покретање преговора (John Hooper and Helena Smith 1999). Била је то, мора се признати, прилично смела иницијатива у време када су „јастребови“ из Стејт Департамента ишли толико далеко сматрајући да Савезну Републику Југославију треба напасти и копненим путем, те вршити сваки могући притисак на њу и њено становништво све док иста не капитулира пред НАТО захтевима. Бомбардовање наше земље Комунистичка партија Португалије је, преко званичне изјаве њеног генералног секретара Карлоша Карвалаша (*Carlos Carvallás*) дате 26. марта 1999. године у Лисабону, снажно осудила. У том саопштењу оштро је критикован и став португалске владе да та земља треба да узме учешће у агресији против једне суверене државе, те позвала тада владајућу Социјалистичку партију на одговорност напомињући да међу симпатизерима исте сигурно има оних који су жестоко против мешања у унутрашња питања једне међународно признате земље. Овоме треба додати и податак да се Комунистичка партија Португалије 29. марта 1999. године придружила демонстрацијама

против рата у Југославији које је организовало Португалско веће за мир и сарадњу³ (Portuguese Communist Party 1999).

Неколико месеци након што су привремене институције власти у Приштини једнострано прогласиле независност тзв. Косова, прецизније 7. октобра 2008. године, португалска влада је званично признала нелегалну независност јужне српске покрајине. Тадашњи шеф португалске дипломатије Луиш Амаду обавестио је тог дана чланове парламентарног одбора за спољна питања о овој одлуци, захваљујући којој је Португалија постала 22. земља Европске уније и 48. земља света која је то учинила. „У интересу португалске државе је да данас званично призна Косово (...) убеђени смо да се одлука о проглашењу независности Косова више не може вратити унатраг“ – поручио је тада португалски министар спољних послова (РТС 2008). Португалско колебање у вези са признањем независности тзв. Косова није било изненађујуће, с обзиром на то да је њено руководство само годину дана раније истицало да жели компромисно решење за ову територију. У то време од стране португалске владе са Жозе Сократешом на челу стизале су поруке о потреби да се спречи раскол који би једнострано проглашење независности Косова изазвало на међународној сцени (Riebert 2007). Нема извора који би поткрепили овакав став португалског руководства у том тренутку по питању будућности Косова и Метохије, али можемо претпоставити да је званичном Лисабону, знајући нпр. дешавања у суседној Шпанији, било јасно да Европска унија тешко може постићи јединство по том питању. У сваком случају, Португалија је наставила да учествује у мисији Кфора на простору Косова и Метохије, где је 2012. године било присутно 150 португалских војника (више од нпр. суседних хрватских – 26, румунских – 59 или бугарских – 10) (KFOR 2012). Док Португалија још увек нема амбасаду или конзуларно представништво у Приштини, косовске власти су 2019. године отвориле амбасаду у Лисабону на чије чело је дошао Илбер Криезију (*Ylber Kryeziu*) (Политика 2019). Косовски премијер Аљбин Курти (*Albin Kurti*) затражио је од португалских власти априла 2022. године да помогну његовој „држави“ да добије признање независности од Шпаније. Он је у интервјуу португалској радио-телевизији истакао да сматра да Португалија може утицати како на суседну Шпанију, тако и на

³ Реч је о португалској невладиној организацији основаној 1976. године са циљем борбе за међународну сарадњу и мир, за солидарност и пријатељство међу народима и слично (Conselho Português para a Paz e Cooperação 2013).

остале четири земље чланице Европске уније да признају „косовску независност“, напомињући да Шпанија не треба да се плаши поређења каталонског и баскијског сецесионизма са оним што се дешавало на Косову од 1990-их до данас (Kosovo online 2022).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Србија и Португалија спадају међу најстарије међународно признате европске државе. У време непосредно након Берлинског конгреса, када многе савремене европске државе још увек нису постојале. Србија и Португалија успоставиле су дипломатске односе. Истини за вољу, они нису били интензивни и динамични, али сама чињеница да су били присутни говори о интересу двеју земаља да се ти односи убудуће и развијају. Краљевина Србија и Краљевина Португалија крајем 19. и почетком 20. века задржале су односе на, иако веома срдачном, ипак само формалном дипломатском нивоу. Ни у време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Краљевине Југославије и Републике Португалије ти односи нису у значајнијој мери унапређивани, премда треба истаћи чињеницу да су Србија и Португалија званично биле земље савезнице у Првом светском рату, а што их је у политичком смислу додатно приближило. Упркос почетном приближавању уочи и током првих година Другог светског рата, две земље гасе дипломатске везе већ 1948. године због идеолошких разлика тадашњих владајућих режима у њима, као и због заоштравања односа у контексту блоковске поделе света током Хладног рата. Од друге половине 1970-их долази до васпостављања дипломатских односа између социјалистичке Југославије и Португалије који бивају срдачни и крајње пријатељски све до распада прве током 1990-их.

Португалија је, осим што је признала бивше југословенске републике као новонастале независне државе, учествовала у бомбардовању тадашње Савезне Републике Југославије, била део мировних мисија Кфора на Косову и Метохији од још од завршетка ратних сукоба, те коначно се крајем 2008. године придружила државама које су признале независност тзв. Косова. Свакако су такви потези од стране званичног Лисабона значајно утицали на то да се симпатије и узајамно поверење између двеју држава и народа наруше, али не у драстичној мери. Чињеница је да је још током бомбардовања Португалија била међу првим земљама западне цивилизације која је

позивала на преговоре између Срба и Албанаца који би зауставили сукобе, као и да је Португалија, пре свега због огромних притисака које је трпела од стране остатка земаља евроатлантског блока, била једна од последњих европских земаља које су поклеле и признале независност лажне албанске државе на Косову и Метохији.

Политичке односе између Србије и Португалије на почетку 21. века карактеришу четири кључна елемента. Први, који се тиче честих међусобних званичних посета и разговора на највишем нивоу, а што је увек био и више него позитиван сигнал за наставак продубљивања политичких веза. Други, који се односи на пут Србије ка добијању пуноправног чланства у Европској унији у чему је наша земља увек имала нескривену подршку португалске државе. Трећи, везан за осетљиво питање будућности Косова и Метохије, где је српска страна упорно, али и безуспешно покушавала да португалској предочи аргументе у корист праведнијег и реалнијег решавања питања статуса те територије. Четврти, који се тиче амбивалентности, контрадикторности и комплексности односа између Португалије и Србије, а што пре свега проистиче из неконзистентног односа португалске спољне политике према нашој земљи. Са једне стране, званични Лисабон истиче потребу и значај партнерских и пријатељских односа између Португалије и Србије и заједничку посвећеност двеју земаља евроинтеграционим процесима. Са друге стране, међутим, Португалија признајући независност тзв. Косова, односно непризнајући Косово и Метохију као аутономну покрајину у саставу Србије (а што потврђују како Устав Републике Србије, тако и Резолуција 1244 Савеза безбедности УН-а) директно крши темељне принципе међународног права нарушавајући у том смислу суверенитет, територијални интегритет и целовитост Србије. Свакако да се пријатељским и партнерским односом не може сматрати ни учествовање Португалије у бомбардовању наше земље 1999. године, као ни то што је накнадно изостало извињење исте за цивилне жртве и материјална разарања тадашње Савезне Републике Југославије, а камоли било какав помен финансијске и сваке друге накнаде за бомбардовање. У том смислу можемо рећи да је Португалија у потпуности интегрисана у ширу и дугорочну стратегију раздробљавања српског етничког простора на Балкану и слабљења државе Србије од стране земаља тзв. колективног Запада, с тим што треба нагласити да таква политика званичног Лисабона није његова изворна, односно аутентична, већ да је

последица чињенице да Португалија, као данас мала и не толико утицајна чланица НАТО и ЕУ готово беспоговорно следи њихове политике не само по питањима која се тичу Србије, већ и по другим питањима која су неретко на штету саме Португалије и њених грађана (нпр. некритички пријем великог броја илегалних миграната и сл.). Наравно, треба истаћи чињеницу да Србија заиста показује и више него партнерски, па и пријатељски став према Португалији, упркос поменутих неразумеванима. Руководство наше земље не само да не потенцира питање статуса Косова и Метохије као камен спотицања дипломатија двеју земаља, већ покушава да кроз заједничку посвећеност изградњи политички и економски уједињеног европског континента додатно обогати српско-португалске везе.

Закључно, можемо констатовати да су политички и дипломатски односи између Србије и Португалије у последњих 20-ак година добри, бар на декларативном нивоу, без отворених питања сем када је реч о португалском признању независности тзв. Косова, са много међусобних званичних посета и састанака и са заједничком европском визијом њихових руководства. С обзиром да будућност Косова и Метохије представља не само кључно спољнополитичко, већ и унутрашње питање од виталног државног и националног интереса за Србију, објективно посматрано, тешко да српско-португалске политичке односе можемо и суштински оценити као добре. Треба напоменути и то да економски односи никада нису били довољно развијени, упркос инсистирању и српске и португалске стране на томе да (начелно и декларативно) добри политички односи морају природно и последично резултирати и добрим економским везама и сарадњом. Када је реч о перспективи српско-португалских дипломатских односа, тешко се могу очекивати неки драстичнији помаци, како у позитивном, тако и у негативном смислу. Шансе да званични Лисабон повуче признање независности тзв. Косова су готово непостојеће, с обзиром да политика према Косову и Метохији тзв. колективног Запада коме Португалија припада не само да неће бити попустљивија у српску корист, већ су се притисци на нашу земљу у смислу потребе коначног признања независности тзв. Косова додатно интензивирали након избијања рата у Украјини. Можемо, с обзиром на наставак пута Србије ка добијању пуноправног чланства у Европској унији, очекивати одређене помаке у смислу економске сарадње, али ни померања у том сегменту засигурно неће бити епохалног карактера.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Народна скупштина Републике Србије*, 2015. „Председница Народне скупштине разговарала са министром спољних послова Португалије.“ 18. март 2015. http://www.parlament.gov.rs/Председница_Народне_скупштине.24797.43.html.
- Политика*, 2017. „Николић: Надамо се да ће Португалија променити свој став о подршци Приштини за улазак у Унеско.“ 16. јануар 2017. <https://www.politika.rs/scc/clanak/372911/Николић-Надамо-се-да-ће-Португалија-променити-свој-став-о-подршци-Приштини-за-улазак-у-Унеско>.
- Политика*, 2019. „Председник Португалије примио „амбасадора“ Косова.“ 11. јануар 2019. <https://www.politika.rs/scc/clanak/420070/Политика/Председник-Португалије-примио-амбасадора-Косова>.
- Република Србија Министарство спољних послова, 2021. „Португалија.“ <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/portugalija>.
- РТВ*. 2022. „Вучић захвалио Португалији на подршци евроинтеграцијама Србије.“ 14. децембар 2022. https://rtv.rs/sr_ci/politika/vucic-zahvalio-portugaliji-na-podrsци-евроинтеграцијама-србије_1399566.html.
- РТС*. 2008. „Португал признао Косово.“ 7. октобар 2008. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/20831/portugal-priznao-kosovo.html>.
- Стојић, Биљана. 2020. „Дипломатски контакти Србије/Југославије и Португалије (1882-1924)“. *Мешовита грађа* 41(1): 157–170.
- Ambasada Republike Srbije Lisabon – Republika Portugalija*, 2013. „Ministar spoljnih poslova R. Srbije Ivan Mrkić u zvaničnoj poseti Portugalu.“ 17. jun 2013. <http://www.lisbon.mfa.gov.rs/lat/archivenewstext.php?subaction=showfull&id=1374144836&ucat=131&template=HeadlinesLat&>.
- Antic, Oliver. 2017. “Portugal e Sérvia celebram 135 anos de relações bilaterais”, *Diário de Notícias*. 23 Janeiro 2017. <https://www.dn.pt/opiniao/opiniao-dn/convidados/portugal-e-servia-celebram-135-anos-de-relacoes-bilaterais-5622083.html>.
- Blic*. 2012. „Tadić u Lisabonu: Uprkos ekonomskoj krizi treba biti optimističan.“ 26. mart 2012. <https://www.blic.rs/vesti/politika/tadic-u-lisabonu-uprkos-ekonomskoj-krizi-treba-bitioptimistican/z498llh>.

- B92. 2008. „Portugal favors unfreezing of trade deal.” 25. novembar 2008. https://web.archive.org/web/20110607181459/http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=11&dd=25&nav_id=55291.
- Carvalho, Jorge Santos. 2012. *As relações jugoslavo-portuguesas (1941-1974)*. Coimbra: Imprensa da Universidade de Coimbra.
- Conselho Português para a Paz e Cooperação, 2013. “Contribution of the Portuguese Council for Peace and Cooperation to the Universal Periodic Review on Cuba April – May 2013.” https://www.ohchr.org/sites/default/files/lib-docs/HRBodies/UPR/Documents/Session16/CU/CPPC_UPR_CUB_S16_2013_Portuguese_Council_ForPeaceAndCooperS.pdf.
- da Oliveira, Humberto Nuno. 2010. “Subsídio para a história das relações bilaterais entre Portugal e a Sérvia”. *Lusitana História* 7: 443–473.
- Etinski, Rodoljub. 1999. “Request for the Indication of Provisional Measures Concerning the Application of the Federal Republic of Yugoslavia Against Portugal for Violation of the Obligation Not to Use Force.” Belgrade: The Government of the FR of Yugoslavia.
- Euronews. 2022. „Vučić zahvalio Portugalu na podršci evrointegracijama Srbije: Ekonomska saradnja zaostaje za političkim vezama.” 14. decembar 2022. <https://www.euronews.rs/srbija/politika/71909/vucic-zahvalio-portugalu-na-podrsci-evrointegracijama-srbije-ekonomska-saradnja-zaostaje-za-politickim-vezama/vest>.
- European Western Balkans. 2021. „Joksimović i ambasadorka Portugala razgovarale o prioritetima portugalskog predsedavanja EU.” 14. januar 2021. <https://europeanwesternbalkans.rs/joksimovic-i-ambasadorka-portugala-razgovarale-o-prioritetima-portugalskog-predsedavanja-eu/>.
- Glas Amerike. 2007. „Portugal će veliku pažnju posvetiti približavanju Srbije EU.” 17. maja 2007. <https://www.glasamerike.net/a/a-34-2007-05-17-voa5-86981057/755050.html>.
- Haziraj, Drita. 2007. Lisabon/Beograd”, *Radio Slobodna Evropa*. 17. juli 2007. <https://www.slobodnaevropa.org/a/709775.html>.
- Hooper, John and Helena Smith. 1999. “Southern allies call for talks”, *The Guardian*. 29 March 1999. <https://www.theguardian.com/world/1999/mar/29/balkans14>.
- Karvalju, Žorž Santuš. 2003. “Jugoslovensko poslanstvo i portugalska antifašistička opozicija (1945-1948)”. *Tokovi istorije* 1(2): 17–54.

- KFOR. 2012. "Key Facts and Figures." 30 November 2012. https://www.nato.int/kfor/struktur/nations/placemap/kfor_placemat.pdf.
- Kosovo online. 2022. „Kurti: Portugal može da pomogne Kosovu u dobijanju priznanja od Španije.” 15. april 2022. <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kurti-portugal-moze-da-pomogne-kosovu-u-dobijanju-priznanja-od-spanije-15-4-2022>.
- OSCE. 2002. "OSCE Chairman-in-Office visits Belgrade and Podgorica." February 18, 2002. <https://www.osce.org/item/6554.html>.
- Pais de Sousa, Jorge. 2013. "O Estado Novo de Salazar como um fascismo catedrático". *Fundamentação histórica de uma categoria política*. *Intellèctus* 12(2): 1–30.
- Portuguese Communist Party, 1999. "About the attack against Yugoslavia." 26 March 1999. <https://www.pcp.pt/en/about-attack-against-yugoslavia>.
- Riegert, Bernd. 2007. „Portugal želi kompromisno rješenje za Kosovo“, *Deutsche Welle*. 29. jun 2007. <https://www.dw.com/bs/portugal-želi-kompromisno-rješenje-za-kosovo/a-2650875>.
- RTS. 2011. „Cvetković u Portugalu,” 3. oktobar 2011. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/966100/cvetkovic-u-portugalu.html>.
- RTS. 2015. „Portugal pozitivno o evropskim integracijama Srbije.” 16. jul 2015. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1979777/portugal-pozitivno-o-evropskim-integracijama-srbije.html>.
- RTV. 2012. „Portaš: Portugal želi Srbiju u EU.” 15. januar 2012. https://rtv.rs/sr_lat/politika/portas-portugal-zeli-srbiju-u-eu_294643.html.
- Schulz, Gerhard. 1972. *Revolutions and peace treaties*. London: Methuen.
- Secco, Lincoln. 2013. "A Revolução dos Cravos: a Dinâmica Militar". *Projeto História* 47: 365– 376.
- Tanjug. 1997. "President Milosevic Receives Portuguese Foreign Minister." December 23, 1997. <http://www.hri.org/news/balkans/yds/1997/97-12-25.yds.html#05>.
- The Government of the Republic of Serbia*, 2009. "Serbia, Portugal must improve bilateral cooperation." 22 June 2009. <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/56801/serbia-portugal-must-improve-bilateral-cooperation.php>.
- Večernje novosti*. 2003. „Marović u Lisabonu.” 2. novembar 2003. <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:151684-Marovi263-u-Lisabonu>.

Rajko Č. Petrović*
Institute for European studies

POLITICAL RELATIONS BETWEEN SERBIA AND PORTUGAL AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Resume

The subject of research in this paper is the political relations between two geographically distant countries, Serbia and Portugal, at the beginning of the 21st century, that is, in a precisely defined time period from 2001 to 2022. The starting assumption is that Serbia and Portugal, despite the fact that they established official diplomatic relations at the end of the 19th century, today do not have sufficiently developed political ties, primarily due to a mutual lack of interest in developing them. The goals of the research are aimed at examining the level of development and the quality of political relations between the two countries, subjective and objective obstacles to their realization, as well as perspectives and opportunities for raising them to a higher level in the future. The results of the research confirmed the initial hypothesis, contributing at the same time to the study of the relationship between Serbia and Portugal in terms of systematization and description of what has been achieved so far in that area. The conclusion that emerges is that, due to Portugal's attitude towards the issue of independence of the so-called Kosovo, this country's relations with Serbia can hardly be rated as good, and in the future, limited developments in the framework of economic cooperation between the two countries can be expected in the context of the continuation of the European integration processes in Serbia, but not in the field of political relations. During the research, we used the historical method, the case study method, the analysis method and the comparative method.

Keywords: Serbia, Portugal, politics, Kosovo and Metohija, Eurointegrations, 21st century.

* rajko.petrovic@ies.rs

** Овај рад је примљен 24. јануара 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. марта 2023. године.